

o%20rozsliduvannia_4_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y

7. Про введення воєнного стану : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затв. Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

8. Інформація про відступ України від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод : заява Постійного представництва України при Раді Європи від 28.02.2022 р. № 31011/32-017-3. URL: <https://rm.coe.int/1680a5b0b0>

УДК 343.102

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/670-672

Оксана КОВАЛЕНКО

аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЗА УЧАСТЮ СПЕЦІАЛІСТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з типових слідчих (розшукових) дій, проведення якої є найбільш складним, порівняно з іншими, є обшук. Пізнавальний характер цієї процесуальної дії зумовлений тактичними завданнями, на вирішення яких вона спрямована, зокрема щодо відшукування та вилучення об'єктів і матеріальних слідів-відображень, котрі мають значення для розслідування, а також потребою встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Правовим і тактичним засадам проведення обшуку під час досудового розслідування присвячено чималу кількість праць. Водночас законодавчі новели, що відбулися від початку повномасштабного вторгнення країни-агресора, зумовлюють потребу вирішення нових проблем, які виникають у правозастосовній практиці, а також розв'язання теоретичних питань, характер яких і досі є дискусійним.

Суттєвими змінами, що відбулися в законодавстві в аспекті проведення обшуку під час досудового розслідування в умовах воєнного стану, є такі:

– складення протоколу проведення слідчої (розшукової) дії, після її закінчення, але не пізніше 72 годин з моменту завершення, у випадках, коли відсутня можливість складення процесуальних документів, але за обов'язкової фіксації доступними технічними засобами;

– у невідкладних випадках, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного проведення обшуку у нічний час (із 22-ї години до 6-ї години);

– проведення обшуку, зокрема обшуку житла чи іншого володіння особи, за відсутності понять, якщо забезпечення їх присутності є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я (але з обов'язковим фіксуванням їх доступними технічними засобами шляхом безперервного відеозапису та ін.

Окреслені нововведення вже знаходили свій аналіз в юридичній літературі. Зокрема, І. С. Огерук вказує про те, що через спливу вказаного проміжку часу між моментом проведення обшуку (його завершення) та складення протоколу, незрозумілим стає «на якій підставі викликати осіб, які брали участь у проведенні обшуку, для підписання протоколу обшуку, та яку відповідальність вони понесуть в разі неявки; що робити в тому випадку, якщо особи, які брали участь в обшуку, позбавлені фізичної можливості прибути для підписання протоколу обшуку у відведений час, однак при потребі можуть підтвердити все зазначене у протоколі іншим способом (наприклад, по онлайн-зв'язку)» [1, с. 67]. Означений перелік доповнено О. С. Смірновим ще одним питанням, що пов'язане із вимогою ч. 9 ст. 236 КПК України про те, що другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, в якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представників [2]. Як зауважує автор, якщо протокол складається через певний час після закінчення обшуку, то, яким чином повинні бути викликані особи для його вручення та також які наслідки їх неявки і підтвердження вжиття стороною обвинувачення заходів для його вручення [3, с. 179]. Щодо цього вчений пропонує з урахуванням безперервності фіксування обшуку технічними засобами забезпечувати можливість не складати друкований чи

рукописний протокол, адже всі дії особи, яка проводить обшук, фіксуються на відеозапис. До того ж науковці ще до внесення змін до розділу 9-1 КПК України звертали увагу на недоцільність дублювання в умовах небезпечних факторів і завантаженості слідчих, прокурорів інформації з відеозапису слідчих (розшукових) дій до друкованих протоколів, які по суті є нічим іншим, аніж стенограмою інформації, що міститься на технічному носії [4, с. 297–298]. Зокрема, Т. О. Лоскутов логічно вказує, що хоча змішаний варіант фіксації: «письмовий документ+технічні засоби» і є більш гарантованим, однак в обстановці бойових дій письмова фіксація повинна бути максимально спрощена, в умовах воєнного стану необхідним є баланс між паперовою та технічними формами [5, с. 343]. На нашу думку, копія протоколу разом із описом вилучених речей та іншими додатками може бути вручена у спосіб, який передбачено КПК України для вручення повідомлень, проте більш актуальним залишається питання про доповнення протоколу такими необхідними реквізитами, як підписи учасників, їхні доповнення та зауваження, що підлягають обов'язковому внесенню до тексту протоколу.

З огляду на викладене, ми вважаємо за потрібне наголосити на деяких інших моментах, що також поки що залишаються невирішеними. Огляд завжди спрямований на відшукування певних об'єктів матеріального світу, матеріальних слідів-відображень або фізичних осіб. Щодо об'єктів, то за критерієм можливості їх вільного використання, вони можуть бути поділені на дві групи: 1) ті, що перебувають у вільному обігу; 2) ті, що вилучені з обігу.

Законодавцем однозначно наголошено, що вилучені речі та документи, які не ввійшли до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Згідно з положеннями ст. 167, 168, 170, 171 тимчасово вилучене майно підлягає або негайному поверненню особі, у якої її вилучено, або на нього слід накласти арешт. Відповідно до ч. 5 ст. 171 КПК України клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно повинно бути негайно повернуто особі, в якої його було вилучено [2].

На обґрунтування доводів, викладених у клопотанні про арешт майна, подаються відповідні документи, зокрема, оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання. Як правило, на практиці обов'язково долучають копію протоколу про проведення обшуку з описом вилучених об'єктів. Детальний опис вилучених об'єктів з позначенням їхніх індивідуальних характеристик, забезпечує їх подальшу ідентифікацію з-поміж іншого майна та документів, гарантує недопущення їх підміни. Водночас з огляду на законодавчі положення, специфіку безпекової обстановки, що була на момент проведення слідчої (розшукової) дії, більш актуальним залишається питання щодо того, чи буде своєчасно підготовлено відповідний протокол, задля його подальшого долучення в якості додатків до протоколу про арешт майна.

Більш ускладненим є вирішення означених запитань, якщо участь в обшуку брав спеціаліст чи декілька обізнаних осіб. Згідно з проведеним нами аналізом, у 73 % обшуків беруть участь інспектори-криміналісти, з них у майже 46 % – декілька суб'єктів, наділених спеціальними знаннями. Як правило, їм доручається здійснення фото- та відеофіксації під час обшуку, а також пакування вилучених об'єктів. При цьому, згідно з ч. 2 ст. 106 КПК України, до складу слідчої (розшукової) дії входять також «дії щодо належного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії» [2]. Зважаючи на це, цілком логічним видається питання про те, чи можливе пакування об'єктів після проведення обшуку, зокрема протягом 72 годин.

Якщо до участі в обшуку залучаються представники спеціалізованої пересувної лабораторії МВС України, яка утворена при регіональному відділі науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, що територіально віддалений від місця проведення обшуку, або ж залучалися до слідчої (розшукової) дії залучалися працівники інших підприємств, установ, організацій, більш актуалізоване питання про те, яким чином буде організовано подальше пакування вилучених об'єктів, складення додатків і підпис протоколу і чи буде дотримано вимогу про визначені строки. На нашу думку, подібні ситуації, коли відтермінується складення протоколу, повинні бути винятком, а не правилом. Усе ж таки слушною вважаємо позицію, що це допустимо і законно лише на тих територіях, де через бойові дії або з інших об'єктивних причин негайне складення протоколу й оформлення додатків є неможливим.

Отже, чинники, що зумовлені введенням на території України воєнного стану, суттєво позначаються і на діяльності органів досудового розслідування, зокрема порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Законодавчі зміни зумовили виникнення низки питань дискусійного характеру. Окрім означених питань, пов'язаних із залученням до обшуку спеціаліста, на практиці виникають численні складнощі ще й організаційного характеру. Тож вважаємо, що окреслена проблематика потребує свого подальшого ґрунтовного дослідження та наукового розроблення.

1. Огерук І. С. Особливості обшуку в умовах воєнного стану. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 7 жовтня 2022 року). Житомир : Житомирська політехніка, 2022. С. 65–68.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

3. Смірнов О. С. Обшук у кримінальному провадженні: дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Кропивницький, 2023. 250 с.

4. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.

5. Лоскутов Т. О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 340–345.

УДК 343.98

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/672-674

Сергій КУШНІР

здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

З моменту російської збройної агресії проти України та введення правового режиму воєнного стану в Україні протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, набуває нових відтінків та особливостей, з'явилися нові ризики, на які необхідно реагувати належним чином з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Крім того, виникають нові способи вчинення правопорушень через ускладнення контролю з боку уповноважених суб'єктів, завдання яких змістилися в бік захисту від російського ворога.

Спосіб учинення кримінального правопорушення – не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що являє собою певну систему. Такі акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності. Відповідно для кожного кримінального правопорушення є свій системний «набір», комплекс дій і операцій. У кожній людини також є система узагальнених дій, що свідчать про її індивідуальні особливості. Не є винятком й протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, де практикою склалася система певних дій, що мають закономірність у їх здійсненні [1].

Щодо способу безпосереднього вчинення кримінального правопорушення, то він свідчить про те, які особа здійснює суспільно-небезпечне діяння, які засоби, прийоми та методи вона застосовує для цього. Дані про спосіб кримінального правопорушення дають також змогу встановити сліди, їх локалізацію, особливості механізму слідоутворення тощо.

Результати проведеного нами дослідження дозволяють виокремити такі способи вчинення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації:

– *шляхом підроблення документів або неправосудного рішення суду* – державним реєстратором вносяться відомості до ЄДРСР про належність речових прав на нерухоме майно або юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (приміром, щодо власника, директора, місцезнаходження компанії) іншій особі, а відомості про справжнього власника видаляються.